

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILINI O'RGATISHNING
MAZMUNI VA VAZIFALARI**

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

Nasriddinova Sevinch Alisher qizi

Annotatsiya: Biz ushbu maqola orqali maktablardagi ona tili o'rgatishning mazmuni jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida davlatimizning maktab oldiga qo'ygan vazifalarini o'rgandik. Ona tili o'qitish fanining vazifalar ko'p qirrali bo'lib, ularni bajarishda o'quvchilaronigini o'stirishga, ularga g'oyaviy va siyosiy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasini berishgayo'naltirilgandir. Ona tilini o'rgatish natijasida o'quvchilarda o'z fikrini Grammatik jihatdan to'g'ri, uslubiy tarafdin aniq, mazmunli, qoidalarga rioya qilib ifodalay olish va uni imloviy to'g'ri yozaolish ko'nikmalari shakllantirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: O'quvchi, o'qituvchi, maktab, tarbiya, ta'lim, mazmun, mohiyat, vazifa, ravon, shaxs, tovush, fonetika, grammatika, so'z, tamoyil, ko'nikma, malaka, g'oya, baxs, qoida.

Kirish

Boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limi mazmuni ta'limning mazkur bosqichiga qo'yilgan talablardan kelib chiqib belgilanadi. „Ta'lim to'g'risida»gi qonunda „Boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'lim olish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim va ko'nikma asoslarini shakllantirishga qaratilgandir», deyiladi. Shundan kelib chiqqan holda „Boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limining maqsadi, vazifalari sifatida DTSda quyidagilar belgilab berilgan:

- bolaning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirishga, erkin fikrlay olish, o'zgalar fikrini anglashi, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda bayon qila olishi, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirish.

- o'z fikrini savodli, mantiqiy izchillikka rioya qilgan holda bayon eta olishga o'rgatish.

- yozma nutq belgilarini talaffuzda ifodalash, matnni ifodali o'qiy olish ko'nikmasini shakllantirish.

- o'qish sur'atini oshirish, ta'limning shu bosqichi uchun xos bo'lgan sidirg'a o'qishni egallashlariga erishish.

Fikrni yozma bayon etish bo'yicha belgilangan quyidagi ko'nikmalarni egallash:

- ❖ fikrning mantiqiy izchillikda ifodalanligi;
- ❖ tavsifning mavzuga muvofiqligi va mukammalligi;
- ❖ tavsifda tilning ifoda vositalaridan foydalanish darajasi;
- ❖ imloviy savodxonlikni egallashlariga erishish.

Maktablarda ona tili o'rgatishning mazmuni jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida davlatimizning maktab oldiga qo'ygan vazifasiga moslangan. Bu vazifalar ko'p qirrali bo'lib, ularni bajarish o'quvchilar ongini o'stirishga, ularga g'oyaviy siyosiy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasini berishga yo'naltirilgan. Ona tilini o'rgatish natijasida o'quvchilarda o'z fikrini grammatik to'g'ri, uslubiy aniq, mazmunli, ohangga rioya qilib ifodalay olish va uni imloviy to'g'ri yoza olish ko'nikmalari shakllantiriladi. Bu vazifa o'quv predmeti sifatida o'zbek tilining o'ziga xos xususiyati bo'lib, o'quvchini shaxs sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan umumta'lim vazifalari bilan bog'liq holda amalga oshiriladi.

Ona tili kursida beriladigan bilimlar mazmunini o'zbek tilining tovush tuzilishi va yozma nutqda tovushlarni ifodalash usullari haqidagi (fonetik va grafik); so'zlarning o'zgarishi va gapda so'zlarning bog'lanishi haqidagi (grammatik, ya'ni morfologik va sintaktik); so'zning morfemik tarkibi va so'z yasallash usullari haqidagi (so'z yasallashiga doir); so'zlarning leksik semantik guruhi haqidagi (leksikologik);

o'zbek tilining to'g'ri yozuv tamoyillari va tinish belgilarining ishlatilishi haqidagi (orfografik va punktuatsion) bilimlar tashkil etadi. Bu bilimlar, birinchidan, grammatik, fonetik, so'z yasallashiga oid tushunchalarda, ikkinchidan,

grafik, orfografik, punktuatsion qoidalarda namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, o'zbek tili kursi fonetik, grafik, morfologik, sintaktik va boshqa ko'nikma va malakalarni ham o'z ichiga oladi.

Tilni o'rganish jarayonida o'quvchilarda boshqa ko'pgina o'quv predmetlari uchun umumiy bo'lgan ko'nikmalar (predmetlararo ko'nikmalar) ni hosil qilish ustida ham ish olib boriladi. Pedagogikada bunday predmetlararo ko'nikmalarga analiz, sintez, abstraktlashtirish (til hodisalarini fikran tasavvur etish), umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash kabilar kiradi. Ushbu ko'nikmalarni o'quvchilarda shakllantirish ustida maqsadga muvofiq ishlash ularning o'quv faoliyatini faollashtirishga, bilimlarini muvaffaqiyatli egallashlariga imkoniyat yaratadi. Ona tili kursidan hosil qilinadigan maxsus ko'nikmalar bilan predmetlararo ko'nikmalar, bir biridan ajratilmagan holda o'quv tarbiyaviy jarayonda shakllantiriladi. Beriladigan bilim va o'quvchilarda hosil qilinadigan maxsus ko'nikmalar maktab dasturlari va

davlat ta'lim standartida qayd etilgan.

Boshlang'ich sinflarda o'rganish uchun tilni ongli egallashga va o'quvchilarda grafik va imloviy malakalarni shakllantirishga zamin bo'ladigan bilimlar tanlangan.

Fonetika va grafika sohasida o'quvchilar so'zning tovush tarkibini, unli va undosh tovushlarning o'ziga xos xususiyatlarini, so'zda tovushning ma'noni farqlashdagi ahamiyatini to'g'ri tushunishga imkon beradigan bilimlarni o'zlashtiradilar, shuningdek, ularga so'zning tovush va grafik shakli o'rtasidagi nisbat (bog'lanish)ni ongli aniqlash, so'zni to'g'ri yozish imkoniyati yaratiladi. Morfologiya sohasidan ham so'zni ongli o'zlashtirish, uni to'g'ri ishlatish uchun katta amaliy ahamiyatga ega bo'lgan bilimlar tanlangan. Boshlang'ich sinf o'quvchilari 1-sinfdan boshlab so'z turkumlari (ot, sifat, son, olmosh, fe'l)ni har xil saviyada o'rganadilar.

Dasturning „Grammatika, imlo va nutq o'stirish» bo'limi har bir sinfda quyidagicha qismlarni o'z ichiga oladi: „Tovushlar va harflar», „So'z», „Gap»,

„Bog‘lanishli nutq». Asosiy mavzular bosqichli izchillik tamoyiliga asoslanib, har to‘rt sinfda o‘rganiladi. Har bir sinfda yetakchi mavzular ajratiladi. 1-2 sinfda fonetika va grafikaga oid mavzularni o‘rganishga katta o‘rin beriladi, chunki o‘quvchilar o‘qish va yozish jarayonini egallaydilar. 3-sinfda so‘zning morfemik tarkibi va gapni o‘rganish muhim hisoblanadi. So‘z yasallishiga doir bilimlar asosida o‘quvchilarda so‘zning leksik ma‘nosiga, undan nutqda foydalanishga ongli munosabat o‘sadi. 4-sinfda so‘z turkumlarini o‘rganish birinchi o‘ringa qo‘yiladi (morfologik bilim chuqurlashtiriladi, otlarning egalik va kelishik qo‘shimchalarini, fe‘llarning tuslovchi qo‘shimchalarini to‘g‘ri yozish malakalari shakllantiriladi).

Ona tili darslarida nutq o‘stirish ko‘rsatmasi grammatik materialni o‘rgatishda o‘quvchilarning tilimizdagi har bir so‘z turkumi yoki so‘z qismining rolini bilib olishlariga erishtiradigan metodik usullarni qo‘llashni talab etadi, ya‘ni grammatik nazariya grammatik to‘g‘ri va aniq nutq malakalarini shakllantirishga, anglab, tushunib yozish malakalarini o‘stirishga amalda tatbiq etish uchun o‘rgatiladi.

Xulosa Shularni hisobga olib, kichik yoshdagi o‘quvchilar tilning talaffuzi, grafik, leksik, so‘z yasallishi va grammatik tomonlarining o‘zaro bog‘lanishi mohiyatini tushunishlari uchun dastur materialini o‘rganishda tilning aloqa vazifasi yetakchi ekani nazarda tutiladi, ya‘ni kishilar bilan aloqa jarayonida tilning barcha tomonlari birgalikda foydalanilishi hisobga olinadi. Shu maqsadda tilning fonetik tomonini o‘rganishda so‘zning ma‘no va talaffuz jihatdan birlik hosil qilishini, tovushning so‘z ma‘nosini farqlashdagi o‘rnini tushuntirishga katta ahamiyat qaratiladi. Maktabda ona tilning barcha tomonlarini bir-biri bilan bog‘liq holda o‘rganish ona tilini o‘rgatishning yetakchi metodik tamoyili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jo‘rayeva N. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasining dolzarb masalalari. Scientific Journal Impact Factor, 2(9). 2021.
2. Yunusova D. Working on reading consciousness in elementary classes. Scientific Journal Impact Factor, 2(9). 2021.
3. G‘ulomov A. Ona tili o‘qitish prinsiplari va metodlari. – T.: O‘qituvchi, 1992.
4. Yo‘ldoshev J.G ‘, Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: O‘qituvchi,

2004.

5.K.Qosimova, S.Matchonov, X.G'ulomova, SH.Yo'ldosheva. SH.Sariyev. Ona tili o'qitish metodikasi. T.,Noshir, 2009.

6.Baxramov A., Sharipov Sh., Nabiyeu M. Tabiatshunoslik. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 3-sinf uchun darslik. –T.:Cho'lpon nomidagi NMIU, 2019-yil. –28 b.